

فضیلت بنای مسجد در آموزه‌های دینی / سه شرط آبادگران مسجد

مسجد مرکز عبادت، بندگی خدا و اجتماع فرهنگی مسلمانان است. از این رو، هم متولیان مسجد باید افراد صالح، شایسته و مؤمن باشند و هم برنامه‌هایی که در مسجد اجرا می‌شود باید سازنده، رشد دهنده و آموزنده باشد.

مسجد مرکز عبادت، بندگی خدا و اجتماع فرهنگی مسلمانان است. از این رو، هم متولیان مسجد باید افراد صالح، شایسته و مؤمن باشند و هم برنامه‌هایی که در مسجد اجرا می‌شود باید سازنده، رشد دهنده و آموزنده باشد.

چکیده

مقاله حاضر در صدد بیان فضیلت و پاداش بنای مسجد در آموزه‌های دینی است. برای این اساس، ابتدا بانیان و شرایط بانیان و آبادکنندگان مساجد مورد بررسی قرار گرفت. ایمان به خدا و اخلاص، اعتقاد به قیامت، اقامه نماز، لزوم ادای زکات و شجاعت از شرایط لازم در بانیان مسجد است. در ادامه مقاله به عمارت مسجد و بیان ویژگی‌های ظاهری بنای مسجد اسلام پرداخته شد و در پایان به اختصار، فضیلت و پاداش بنیان مسجد مورد بررسی قرار گرفت.

مقدمه

اگر چه انقلاب اسلامی مولود مسجد بوده است، اما از آغاز پیروزی انقلاب تاکنون نسبت به این نهاد الهی کم لطفی شده و یا به بیان صحیح‌تر به اندازه کافی به آن توجه نشده است. با توجه به میزان رشد جمعیت و افزایش ساخت و سازها در کشورمان، به تعداد مناسب مسجد نساخته‌ایم؛ بنابراین، امروزه به جهاد مسجدسازی نیازمندیم؛ جهاد مسجدسازی در دو بخش، شامل ساخت مسجد در محله‌ها و شهرک‌های جدید و تعمیر مسجد و یا تجدید بنا در محله‌های قدیمی باید صورت گیرد. به هر حال گرچه نمازگزاران، رکن اصلی مساجد هستند نه ساختمان و ظاهر مسجد، اما بدون تردید حضور حداکثری نمازگزاران و مؤمنان، به ویژه نسل جوان در مسجد به عمران و آبادانی ظاهر مسجد و در دسترس بودن آن بستگی دارد.

مسجد، نقش مهمی در حیات دینی و حتی در شئون اجتماعی و اقتصادی و سیاسی و علمی مسلمانان دارد، اولیای اسلام همواره مردم را به ساختن مسجد تشویق کرده‌اند و پاداش‌های بزرگی برای این کار ذکر نموده‌اند؛ آموزه‌های دینی؛ اصلیل اسلامی برای بانیان و آبادکنندگان مساجد شروط و ویژگی‌های خاصی را ذکر کرده‌اند که در این نوشتار مختصر به مهم‌ترین ویژگی‌های بانیان مسجد و فضیلت این عمل خدایسندانه در آموزه‌های دینی؛ اصلیل اسلامی اشاره می‌کنیم.

بانیان مسجد

واژه «بانی» در لغت، به معنای برپاکننده ساختمان، سازنده بنا و عمارت، مؤسس و پایه‌گذار آمده است. [1] و «بانیان مسجد» سازندگان مساجدند. در قرآن کریم و منابع اصلیل روایی شیعه و سنی درباره مسجدسازی سفارش‌های فراوانی شده است. در منابع حدیثی با عبارات: «بانی» و «عمر»؛ که به معنای ساختن و آبادکردن است، [2] از آن تعبیر گردید. خداوند در قرآن کریم، مشرکان را از ساختن مساجد منع کرده است: «وَمَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ» [3]؛ مشرکان حق ندارند مساجد خدا را آباد کنند، در حالی که به کفر خویش گواهی می‌دهند، آنها اعمالشان نابود شده و در آتش جاودانه خواهند ماند.

براساس آیات شریفه قرآن کریم، اولین شرط قبولی اعمال نزد پروردگار «ایمان» است و در بینش قرآنی «مسجد» آن‌گاه مسجد خواهد بود که بنیاد و بنیان آن بر اساس تقوا نهاده شود، بدیهی است که مشرکان و کفار به دلیل نداشتن ایمان و فقدان باورهای اسلامی و مقاصد الهی، اعمالش نابود و هیچ‌گونه ارزشی ندارد و براساس بیان قرآن [4] همیشه در دوزخ باقی خواهند ماند. بنابراین ممنوعیت آنان از عمران مساجد امری طبیعی است. بنابراین، خداوند این فضیلت (مسجدسازی) را منحصر برای مؤمنان دانسته و سازندگان مساجد را جزء هدایت شدگان معرفی کرده است. [5]

شرایط بانیان و آبادکنندگان مساجد

در قرآن کریم درباره ویژگی کسانی که به آبادی مسجدها همت می‌ورزند، چنین می‌فرماید: «وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ» [6] جز این نیست که مساجد خدا را آن کس آباد می‌کند که به خدا و روز واپسین ایمان داشته باشد و نماز بگذارد و زکات بپردازد و جز از خدا نترسد. امید است که اینان از رهیافتگان باشند.

قرآن کریم در این آیه شریفه، شرایط بانیان و آبادکنندگان مساجد این‌گونه برمی‌شمارد: شرط اول: ایمان به خدا [7] و اخلاص [8] در مسجدسازی که نقش اصلی را در آبادی و عمران مساجد و مسجد ایفا می‌کند. در روایتی از رسول خدا (ص) نقل شده فرمودند: «وَمَنْ بَنَى بُيُوتًا رِبَاءً وَ سَمِعَ حَمَلَةَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْأَرْضِ السَّابِقَةِ وَ هُوَ تَارٍ يَشْتَعِلُ مِنْهُ ثُمَّ يَطُوقُ فِي عُنُقِهِ وَ يُلْقَى فِي النَّارِ فَلَا يَحْسِبُهُ شَيْءٌ مِنْهَا دُونَ قَعْرِهَا إِلَّا أَنْ يَتُوبَ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ- كَيْفَ يَبْنِي رِبَاءً وَ سَمِعَ فَقَالَ يَبْنِي فَضْلًا عَلَى مَا يَكْفِيهِ اسْتِطَالَةٌ بِعَلَى جِيرَانِهِ وَ مَبَاهَاةٌ لِأَخْوَانِهِ؛ کسی که بنایی را به منظور خودنمایی و به گوش دیگران رساندن بسازد، خداوند این بنا را تا زمین هفتم در حالی که به صورت آتشی در گردن اوست، بر وی حمل می‌کند و او را در آتش می‌افکند. چیزی این شخص را از سقوط به قعر جهنم حفظ نمی‌کند؛ مگر اینکه توبه کند. عرض شد: ای رسول خدا! از روی ریا و سمعه ساختن بنا به چیست؟ فرمود: این که

انسان زاید بر نیاز خود و به قصد فخر فروشی بر همسایگان و مباحث نمودن به برادران خود بنایی را بسازد.

شرط دوم: اعتقاد به قیامت؛ قرآن کریم یکی از شرایط مهم برای آبادگران مسجد را ایمان و اعتقاد به روز قیامت دانسته است. [9] این دو شرط (شرط اول و دوم)، جنبه اعتقادی و زیربنایی دارد و تا آن نباشد هیچ عمل پاک و شایسته و خالصی از انسان سر نمی‌زند، بلکه اگر ظاهراً هم شایسته باشد در باطن آلوده به انواع غرض‌های ناپاک خواهد بود.

شرط سوم: اقامه نماز؛ زیرا هدف اصلی از بنای مسجد، عبادت و پرستش خداوند است. [10] براین اساس، کسانی که با نماز همدم و همراه نیستند، هرچند به گونه shy& ای در رونق ظاهری و یا ساختن مسجد شرکت داشته باشند، از بنیان آبادگران مسجد محسوب نخواهند شد.

شرط چهارم: آبادکنندگان مساجد کسانی هستند که زکات، یعنی حقوق مالی واجب [11] خویش را ادا می‌کنند، نه این‌که ساختن و تعمیر مسجد بهانه‌ای برای شانه خالی کردن از زیر بار وجوهات و حقوق شرعی باشد. از این shy&؛ رو از منظر قرآن، کسانی حقوق مالی خود را پرداخت نمی‌shy&؛ کنند، نمی‌shy&؛ توانند صرفاً با ساختن مسجدی هرچند مجلل در ردیف آبادگران مساجد به حساب آیند. شرط سوم و چهارم بیانگر این است که آبادگر مسجد، ایمانش به خدا و روز رستاخیز تنها در مرحله ادعا نباشد، بلکه با اعمال پاکش آن را تأیید کند هم پیوندش با خدا محکم باشد و نماز را به درستی انجام دهد و هم پیوندش با خلق خدا، و زکات را بپردازد.

شرط پنجم: نترسیدن از غیر خدا که نتیجه آن، شجاعت و قدرت در مقابل هر مقام و قدرتی است تا بتوان از اجرای برنامه shy&؛ های غیر الهی در مسجد جلوگیری کرد.

از سیاق کلام آیه شریفه استفاده می‌شود اینکه انحصار مستفاد از کلمه: «؛إِثْمًا» از قبیل قصر افراد است [12]، تو گویی شخص توهم کرده که هم مؤمنین حق دارند مساجد خدا را آباد کنند و هم مشرکین. از این shy&؛ رو در این آیه شریفه، حق مزبور را منحصر در مؤمنین کرده است و لازمه این حصر این است که مراد به جمله: «؛يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ» انشاء حق و جواز باشد، که آنرا به صورت خبر تعبیر کرده، نه اینکه خبر بوده باشد و این معنا پر واضح است؛ و اگر جواز تعمیر مساجد و داشتن حق آنرا مشروط کرده به داشتن ایمان، هم به خدا و هم به روز جزا، و بر این اساس آنرا از کفار که فاقد چنین ایمانی هستند نفی کرده و خلاصه اگر در این شرط اکتفا به ایمان به خدا تنهایی نکرده و ایمان به روز جزا را هم علاوه کرده است برای این بوده که مشرکین، خدا را قبول داشتند و تفاوتشان با مؤمنین صرف نظر از شرك این بود که به روز جزا ایمان نداشتند.

بنابراین حق تعمیر مساجد و جواز آنرا منحصر کرد به کسانی که دین آسمانی را پذیرفته باشند، البته آیه شریفه به این هم اکتفا نکرد، بلکه مسئله نماز خواندن و زکات دادن و نترسیدن جز از خدا را نیز علاوه کرد و فرمود: «؛وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا اللَّهَ»؛ برای اینکه مقام آیه، مقام بیان و معرفی کسانی است که برخلاف کفار از عملشان منتفع می‌شوند و معلوم است کسی که تارک فروع دین، آن هم نماز و زکات که دو رکن از ارکان دین‌اند بوده باشد، او نیز به آیات خدا کافر است، و صرف ایمان به خدا و روز جزا فایده‌ای به حالش ندارد، هر چند در صورتی که به زبان منکر آنها نباشد در زمره مسلمان محسوب می‌شود، وقتی کافر است که به زبان انکار کند؛ و اگر از میان فروع دین تنها از نماز و زکات اسم برد، برای این است که نماز و زکات از آن ارکانی است که به هیچ وجه و در هیچ حالی از احوال ترکش جایز نیست.

از این اقتضای مقامی که گفته شد، استفاده می‌شود که مراد از جمله: به جمله: «؛وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا اللَّهَ»؛ خشیت دینی است که همان عبادت است، نه خشیت و ترس طبیعی و غریزی، زیرا این گونه ترس را همه دارند، مگر اولیای مقربین، مانند انبیاء که قرآن کریم درباره آنان فرموده: «؛الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَ يَحْشَوْنَهُ وَ لَا يَحْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَ كَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا»؛ کسانی بودند که تبلیغ رسالت‌های الهی می‌کردند و (تنها) از او می‌shy&؛ ترسیدند، و از هیچ کس جز خدا بیم نداشتند و همین بس که خداوند حسابگر (و پاداش دهنده اعمال آنها) است! [13]

در تفسیر این آیه شریفه «؛إِثْمًا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ...»؛ طبق صریح بعضی روایات، منظور از عمران و آبادی مسجد، تنها ساختمان آن نیست؛ بلکه حضور در آنها و توجه به محافل و مجالس مذهبی که در آنها تشکیل شود و باعث یاد خدا است نیز یک نوع عمران و بلکه مهم shy&؛ ترین نوع آن شمرده شده است. بنابراین، در نقطه مقابل، آنچه باعث شود که مردم از یاد خدا غافل شوند و از مساجد بازمانند، ظلمی بسیار بزرگ است.

شرایط یادشده از ویژگی‌shy&؛ های بنیان و متولیان مسجد است. [14] بنابراین، در امر مسجدسازی نخست (خودسازی) و سپس (مسجدسازی) مورد توجه قرار گرفته است؛ البته بیان این شروط برای بنیان و آبادکنندگان مساجد نوعی تأکید خاص بر اهمیت مسجد و شأن و عظمت والای آن است؛ وگرنه هر مسلمانی گرچه از اوصاف و شروط یادشده برخوردار نباشد، شرعاً می‌shy&؛ تواند در عمارت و بنای مسجد شرکت کند، با این تفاوت که از فضایل و پاداش آبادگران حقیقی برخوردار نخواهد شد و شروط مذکور انحصارآور نیست؛ بلکه شرط کمال و قبولی است، نه شرط صحت و جواز. همچنین روشن است که مراد از «؛عمارت» تأسیس تنها نیست و عمارت شامل بنای مسجد، ترمیم و اصلاح آن نیز می‌shy&؛ شود. [15]

واضح است که مقصود آیه شریفه ساخت و ساز مسجد است و ملاک تشخیص حقیقت انگیزه سازندگان مساجد را بیان می‌کند، ولی این به آن معنا نیست که عمارت باطنی مسجد مورد نظر نباشد. تعمیر حقیقی مسجد وقتی است که ارزش مسجد احیاء شود و نقش حقیقی آن به ظهور رسد. آن shy&؛ گاه است که در خانه خدا، نظر خدای سبحان به اجراء درآمده و افرادی به آن گام می‌نهند که خدا آنان را دوست دارد و آنان هم خدا را دوست دارند.

پیامبر گرامی (ص) به ابوذر غفاری می‌فرماید: «؛ای ابوذر! کسی که دعوت خدا را جواب گوید و در تعمیر مساجد خدا نیکو بکوشد، پاداش وی از جانب خدا بهشت برین است. ابوذر می‌گوید: گفتیم: چگونه تعمیر کند مساجد خدا را؟ پیامبر (ص) فرمود: صداها در آن بلند نشده و به امور و مطالب باطله پرداخته نشود و محل خرید و فروش نگردد، و مسائل بیهوده را ترك کن تا وقتی در مسجد

هستی، پس اگر این کارها را انجام ندهی و به توصیه‌هایم عمل نکنی، در روز قیامت که حقیقت آشکار می‌شود و هر کس جزای عملش را می‌بیند، جز خویشتن را نباید ملامت کنی.» [16] پیامبر اسلام (ص) می‌فرماید که این کارها با شأن و نقش مسجد سازگار نیست و انجام آن موجب عقاب اخروی می‌گردد.

عمارت مسجد

عمارت و تعمیر در لغت معانی فراوان دارد، در لغت‌نامه دهخدا «#تعمیر المسجد» این چنین معنا شده است: ذکر کردن خدای در مسجد و درس دادن علم در آن و بازداشتن خود را از کلام دنیا، پاک داشتن و روشن کردن به چراغ، مرمت کردن شکسته را، مرمت بنای شکسته و آباد ساختن. (لغت‌نامه دهخدا) شاید دهخدا برخی از این موارد را از احادیث استخراج کرده باشند، زیرا در روایتی نبی مکرم اسلام (ص) خطاب به ابوذر فرمودند: هرکس خواننده خدا را پذیرفت و مساجد خداوند را آباد کرد، بهشت پاداش اوست، ابوذر پرسید: چگونه مساجد خدا آباد می‌شود؟ حضرت در پاسخ فرمودند: «#لا ترفع الاصوات فیها و لا یخاض فیها بالباطل و لا یشتری فیها و لا یبایع و اترك الغو مادمت فیها فان لم یفعل فلا تلومن یوم القیامة الا نفسک؛ صداها در آن بلند نگردد و در آن به سخنان بیهوده پرداخته نشود، در مسجد خرید و فروش صورت نگیرد و تا زمانی که در مسجد هستی از لغو و بیهوده پرهیز کنی، پس اگر چنین نکردی، روز قیامت جز خودت را نکوهش مکن.» [17]

بنابراین مقصود از «#عمارت مسجد» هم آبادی‌های ظاهری آن است و هم آبادی معنوی و از متون روایی استفاده می‌شود که اسلام در مقام ارزش‌گذاری به آبادی معنوی بیشتر از آبادی ظاهری اهمیت داده است.

ویژگی‌های ظاهری بنای مسجد در اسلام

آنچه از منابع اسلامی و روایات استفاده می‌شود، رهنمودهایی کلی درباره ویژگی‌های ظاهری بنای مسجد است. روشن است که این رهنمودها در جهت تحقق بخشیدن به همان اهدافی هستند که مسجد برای آنها بنا شده است. در ذیل، به برخی از این رهنمودها اشاره می‌کنیم:

1. رعایت سادگی در بنای مسجد

از سخنان اهل بیت (ع) و سیره عملی آنان استفاده می‌شود که مسجد با وجود برخورداری از شکوه و جلال معنوی، باید از نظر ظاهری ساده و از پیرایش‌های مادی به دور باشد. پیامبر اکرم (ص) مسجد خود را بسیار ساده بنا کرد، به گونه‌ای که در آغاز، سقف هم نداشت. وقتی گرمای آفتاب به مسلمانان فشار آورد، از پیامبر خواستند تا سایه‌بانی برای آن ساخته شود. با این حال هنگام آمدن باران از سقف، آب به داخل می‌ریخت. مسلمانان از حضرت خواستند تا سقف مسجد گل مالی شود، حضرت مخالفت نمود و فرمود: سقف مسجد باید همچون خیمه حضرت موسی (ع) باشد. [18]

بعضی از فقها با استفاده از این قبیل روایات، بی سقف بودن مسجد را مستحب دانسته‌اند، و برخی ساختن سقف را مکروه. شهید ثانی می‌نویسد: «#باز بودن بخشی از سقف مسجد کافی است؛ زیرا در بیشتر مناطق برای دفع گرما و سرما به سقف نیاز است.» [19] البته معنای حفظ سادگی خودداری از به کار بستن «#هنر» و «#هنرنمایی» هنرمندان نیست، مراعات هنر و سادگی، هم امکان‌پذیر است و هم خود نوعی هنر است و این رسالت بر دوش هنرمندان مسلمان است. تیتوس بروکهارت می‌گوید: «#هنر دینی یک رمز و نماد است و به این اعتبار، وسایل ساده و ابتدایی آن را بس است.» [20]

2. استحکام

محکم‌سازی در خلقت و آفرینش شیوه‌ای است: «#...صُنِعَ اللّٰهُ الَّذِیْ اَتَقَنَ کُلَّ شَیْءٍ؛ آفرینش خداوندی است که همه چیز را متقن آفریده است.» [21]

پیامبر در همه زمینه‌ها، مسلمانان را محکم کاری سفارش می‌نمود. در سنن ابی داوود، آمده است که پیامبر خدا (ص) فرمان داد تا مساجد را خوب بسازیم. [22] رعایت استحکام در مسجد سازی جایگاه ویژه‌ای دارد؛ زیرا مسجد بنایی نمادین است و باید از نسلی به نسل‌های آینده ارث برسد.

3. تناسب مساحت با جمعیت

مراعات این اصل در بنای مسجد، امری ضروری است؛ زیرا جمعیت روز به روز افزایش می‌یابد و امروزه در ساخت مکان‌های عمومی تناسب حفظ می‌شود. رعایت این تناسب در مسجد مهم‌تر است، تا همگان بتوانند فیض حضور در مسجد را داشته باشند. روزی پیامبر (ص) بر گروهی که مشغول ساخت مسجد بودند، عبور می‌کرد، فرمود: مسجد را وسیع و جادار بسازید و آنرا از جمعیت پر کنید. آنان به فرمان پیامبر مسجد را وسیع ساختند. [23]

4. مناره

«#مناره» در لغت، به معنای جایگاه نور است. نام دیگرش «#مأذنه» یعنی محل اذان گفتن است. آنچه از روایات استفاده می‌شود این است که مساجد زمان پیامبر (ص) فاقد مناره بودند. از روایات استفاده می‌شود که اصل مناره ساختن مورد نکوهش قرار نگرفته و تنها از بلند ساختن آن نهی شده است. در روایتی آمده است که امام علی (ع) فرمودند: «#مناره را باید هم‌سطح با پشت‌بام ساخت.» [24]

5. کنگره

مقصود از «#کنگره» اشکال مربعی شکل یا مثلثی است که با فاصله‌های معین در انتهای دیوار و یا پشت بام مسجد ساخته می‌شود. در روایات رسیده؛ از ساختن چنین اشکالی در مساجد نهی شده است. پیامبر گرامی فرمودند: مساجد را صاف و بدون کنگره بسازید. [25] در روایات دیگری که از امام باقر (ع) نقل شده، آمده است: هنگامی که قائم آل محمد (عج) قیام کند، کنگره‌های مسجد را ویران می‌کند. [26]

فضیلت و پاداش بنیاد مسجد

با تتبع در روایات، درمی‌یابیم که وعده‌های shy&ها و پاداش‌های shy&؛ برای بنیان مسجد بسیار است؛ برای اختصار به چند مورد که برجسته shy&؛ تر از سایر پاداش‌ها است، اشاره می‌شود؛ کنیم:

1. مقام #171 و «ولئ‌الله» برای سازندگان مساجد

#171؛ هرکس در این دنیا مسجدی بسازد، خداوند متعال به هر وجبی یا ذراعی از آن، شهری در بهشت از طلا و نقره و درّ و یافت و زمرد و زبرجد و مروارید برای او بنا می‌شود؛ کند که بزرگی آن به اندازه پیمودن مسافت چهل هزار سال راه باشد و در هر شهری هزار هزار قصر، در هر قصری چهل هزار هزار خانه، و در هر خانه shy&؛ ای چهل هزار هزار اتاق، و در هر اتاق چهل هزار هزار تخت و بر هر تختی همسری از حوریان و در هر اتاقی چهل هزار هزار خادم و چهل هزار هزار کنیز و در هر اتاقی چهل هزار هزار سفره گسترده و بر هر سفره shy&؛ ای چهل هزار هزار ظرف و در هر ظرفی چهل هزار هزار نوع از انواع طعام وجود دارد و خداوند به #171؛ دوست خود» - در حدیث آمده: يعطی (الله لولیه) - چنان نیرو و توانی عنایت می‌شود؛ فرماید که بتواند از همه همسران و خودنر shy&ها و آشامیدنی shy&ها بهره ببرد. [27]

2. خانه shy&؛ بهشتی، پاداش مسجdsازان

پیامبر اکرم (ص): #171؛ من بنی الله مسجداً لا یرید به رباء ولا سمعة بنی الله له بیتاً فی الجنة [28]؛ هر کسی برای خدا مسجدی را بسازد و آن را برای ربا و خودنمایی به کار نبرد خدای تعالی در بهشت خانه shy&؛ ای برای او بنا می‌شود؛ کند. ابوعبیده حذاء می‌گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می‌شود: #171؛ مَنْ بَنَى مَسْجِدًا بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ، قَالَ أَبُو عَبِيدَةَ: فَمَرَّ بِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي طَرِيقِ مَكَّةَ، وَ قَدْ سَوَّيْتُ بِأَحْجَارٍ مَسْجِدًا، فَقُلْتُ لَهُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ، تَرْجُو أَنْ يَكُونَ هَذَا مِنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: نَعَمْ؛ هر کس مسجدی برپا کند، خداوند در بهشت برایش خانه‌ای برپا خواهد کرد. امام صادق (ع) در مسیر مکه بر من گذشت، در حالی که با سنگ‌هایی مسجدی را فراهم کرده بودم. گفتم: فدایت شوم! امیدوار باشیم که این، از آن جمله است؟ فرمود: #171؛ آری. [29]

3. مانع نزول عذا الهی

آبادگران مساجد نزد خداوند چنان محبوبند که خداوند نه تنها آنها را از آفات و امراضی shy&؛ خواهد بر قومی فرود آورد، دور می‌شود؛ کند، بلکه به احترام آنان، کیفر و مجازات بندگان گناهکار را به تأخیر می‌اندازد. رسول خدا (ص): #171؛ إِنْ أَلَّهِ تَعَالَى، إِذَا أَنْزَلَ عَاصِفًا مِنَ السَّمَاءِ عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ صَرْفَتَ عَنْ عَمَّارِ الْمَسَاجِدِ [30]؛ خداوند وقتی مرضی را از آسمان بر مردم فرود آورد آنرا از بنیان مساجد دور می‌شود؛ گرداند.

امام صادق (ع) به نقل از امام علی (ع) می‌فرماید: #171؛ إِنْ أَلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ، إِذَا أَرَادَ أَنْ يُصِيبَ أَهْلَ الْأَرْضِ بِعَذَابٍ يَقُولُ: لَوْلَا الَّذِينَ يَتَحَاوَنُ فِيَّ وَ يَعْمُرُونَ مَسَاجِدِي وَ يَسْتَغْفِرُونَ بِالْأَسْحَارِ لَا نَزَلَتْ عَذَابِي [31]؛ خداوند متعال آن‌گاه که بخواهد اهل زمین را به کیفر اعمال بدشان عذاب نماید، می‌فرماید: به احترام آنان که به خاطر من با یکدیگر دوستی و محبت می‌ورزند و مساجدم را آباد می‌نمایند و سحرگاهان به استغفار می‌پردازند، عذاب خود را بر آنان نازل نمی‌کنم. [32]

4. آبادگران مساجد همسایگان خداوند

پرداختن به ساخت یا آباد کردن مسجد برای مسلمانان از اهمیت ویژه shy&؛ ای برخوردار است. کلامی زیبا از رسول خدا (ص) چنین افرادی همسایگان پروردگار نامیده شده shy&؛ اند: #171؛ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: إِنْ جِئْتَنِي؟ فَتَقُولُ الْمَلَائِكَةُ: وَ مَنْ يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ جَارَكَ؟ فَيَقُولُ: عَمَّارُ مَسْجِدِي؛ در روز قیامت خداوند متعال می‌فرماید: همسایگان من کجایند؟ ملائکه می‌گویند: پروردگارا! چه کسی شایستگی همسایگی تو را دارد؟ خداوند در پاسخ می‌فرماید: #171؛ آبادگران مساجدم. [32]

نتیجه سخن

مسجد مرکز عبادت، بندگی خدا و اجتماع فرهنگی مسلمانان است. از این رو، هم متولیان مسجد باید افراد صالح، شایسته و مؤمن باشند و هم برنامه‌هایی که در مسجد اجرا می‌شود باید سازنده، رشددهنده و آموزنده باشد. بنابراین، معماران و آبادکنندگان مساجد باید اهل ایمان، تقوا و پرهیزکاری باشند، نه کسانی که اعتقادی به خدا و قیامت ندارند. اهمیت مسجد به عنوان یک کانون حساس و مقدس اسلامی، ایجاب می‌شود؛ کند تنها کسانی که از فضایل برجسته و شرایطی خاص برخوردارند، شایستگی ساخت و تعمیر آن را داشته باشند. از این shy&؛ رو قرآن کریم، مشرکین را در این امر شایسته نمی‌داند. [33]

به هر حال، معماران و متولیان مساجد باید سه شرط داشته باشند:

1. از نظر اعتقادی مؤمن به خدا و قیامت باشند؛

2. از جهت عمل نیز اهل نماز و اقامه کننده آن و اهل زکات باشند؛

3. از لحاظ روحی، شجاع و باصلابت باشند. مشرکان پیش از نزول آیاتی که شرایط آبادگران مساجد را بیان می‌کند، در تعمیر مسجد الحرام شرکت می‌کردند و با حضور در خانه خدا در ایام خاص و مراسم حج یا با پرداخت کمک‌های مالی، به رونق صوری و ظاهری خانه خدا کمک می‌کردند؛ ولی قرآن کریم [34] آنان را از تعمیر مساجد منع کرد. این تأکید قرآن کریم بر وجود شرط‌هایی خاص برای آبادکنندگان مسجد، دو جنبه فردی و اجتماعی دارد: اهمیت آن از نظر فردی این است که آبادکردن مسجد بدون آن ویژگی‌ها، عملی بی‌روح و پیکری بی‌جان است که در بارگاه ربوبی ارزشی ندارد. اهمیت اجتماعی آن نیز این است که مسجد نقش‌های مهم اجتماعی دارد؛ در نتیجه آبادکنندگان آن باید انسان‌هایی صالح و برگزیده باشند تا مسجد بتواند نقش حیاتی خویش را ایفا کند.

با تتبع در روایات، درمی‌یابیم که وعده‌های shy&ها و پاداش‌های shy&؛ برای بنیان مسجد بسیار است. چنان‌که در روایتی از پیامبر (ص) نقل شده است: #171؛ مَنْ بَنَى مَسْجِدًا وَلَوْ مَفْحَصَ قَطَاةٍ، بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ؛ هر کس مسجدی بنا نهد، اگر به

اندازه خوابگاه مرغی باشد، خداوند برای او در بهشت خانه shy&ای بنا می‌shy&کند. همچنین فرمودند: «مَنْ بَنَى مَسْجِدًا فِي الدُّنْيَا أَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مِنْهُ أَوْ قَالَ بِكُلِّ زَّرَاعٍ مِنْهُ مَسِيرَةُ أَرْبَعِينَ أَلْفَ عَامٍ؛ مَدِينَةً مِنْ ذَهَبٍ وَ فِضَّةٍ وَ دُرٍّ وَ ياقوتٍ وَ زُمْرَدٍ وَ زَبَرْجَدٍ وَ لَوْلُؤٍ؛ اگر کسی در دنیا مسجدی بنا کند، خداوند در مقابل هر وجب از آن، به اندازه مسیر چهل هزار سال را، شهری از طلا، نقره، دُر، یاقوت، زُمُرَد، زبرجد و مروارید به وی می‌shy&بخشد.> [35]

البته ناگفته روشن است که این پاداش‌ها برای آبادگرانی که دارای شرایط لازم که در متن بدان اشاره شد، باشند است. وگرنه کسی که برای ریا و خودنمایی و فخرفروشی... مسجدی، گرچه مجلل بنا کند، از این گونه پاداش محروم خواهد بود. [36]

*نم‌سنده: عسک، اسلامه، ک‌نم، پی نوشت:

[1] - لغتنامه دهخدا، ج3، ص3734.

[2] - فرهنگ بزرگ جامع نوین (ترجمه المنجد)، ج2، ص1106.

[3] - توبه، آیه 17.

[4] - توبه، آیه 17.

[5] - توبه، آیه 18.

[6] - توبه، آیه 18.

[7] - توبه، آیات 10-108.

[8] - کنز العمال، ج7، ص655، ح20764.

[9] - توبه، آیه 18.

[10] - بقره، آیه144؛ حج، آیه40؛ نور، آیه 36؛ توبه، آیه 108؛ وسائل الشیعه، ج5، ص297، باب70، ح1؛ کنز العمال، ج7، ص654.

[11] - کنز العمال، ج7، ص654، ح20758.

[12] - یعنی با حرف عطف (واو) آن را به ما قبل خود متصل نکرد.

[13] - احزاب، آیه 39.

[14] - تفسیر نمونه، ج7، ص315؛ المیزان فی تفسیر القرآن، ج9، ص201.

[15] - ر.ک: سیمای مسجد، ج1، ص148-151.

[16] - وسائل الشیعه، ج3، ص507؛ بحار الانوار، ج80، ص380.

[17] - مجموعه الدرام، ج2، ص61.

[18] - (اصول کافی، ج3، ص295-296).

[19] - (شرح لمعه، ج1، ص540).

[20] - مجموعه مقالات1، مبانی هنر معنوی، تیتوس بروکهارت، «مدخلی بر اصول و روش هنر دینی>>، ص84).

[21] - نمل، آیه 88.

[22] - سنن ابی داوود، ج1، ص125، ش456).

[23] - (سنن بیهقی (السنن الکبری)، ج2، ص439).

[24] - (من لا یحضره الفقیه، ج1، ص239).

[25] - (وسائل الشیعه، ج5، ص216، ح5، ب15 از ابواب «احکام المسجد>).

[26] - (همان، ح4).

[27] - مستدرک الوسائل، ج3، ص363؛ عقاب الاعمال، ص50.

[28] - همان، ص655.

[29] - تهذیب الأحکام: ج3، ص264، ح748؛ من لا یحضره الفقیه، ج1، ص235، ح704.

[30] - نهج الفصاحه، حدیث 682.

[31] - ثواب الاعمال، ص178.

[32] - کنز العمال، ج7، ص578، ح20339.

[33] - توبه، آیه 17.

[34] - توبه، آیه 17.

[35] - وسائل الشیعه، ج3، ص486.

[36] - کنز العمال، ج7، ص578، ح20339.